

Котов С. М., соискатель Центра исследования украинского–польских отношений, Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины (Украина, Львов), inukr@inst-ukr.lviv.ua

Украинское сокольство в Чехословакии: организационные основы, влияние на консолидацию украинской молодежи (1918–1928 гг.)

Проанализировано национально–патриотическую работу сокольских организаций в Чехословацкой республике в 1920–х гг., охарактеризовано идейные истоки Сокольского движения, определены особенности становления украинских парамилитарных организаций за рубежом. Раскрыты масштабы распространения сокольского движения за рубежом, рассмотрено сотрудничество соколов с украинскими и зарубежными национально–культурными организациями, политическими партиями, исследовано влияние периодических изданий на формирование мировоззрения украинцев. Определены особенности участия украинцев в VIII Всесоюзном съезде, Совете Союза сокольских организаций. Доказано, что фактически деятельность Союза базировалась на двух снесдах в Праге и Подебрадах.

Ключевые слова: сокольство, В. Прихода, Чехословакия, Совет Союза сокольских организаций.

* * *

УДК 94(477)

Лукашів В. Я.
кандидат історичних наук (Україна, Тернопіль),
terr87lukaschiw@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ “ТОВАРИСТВА ІМ. М. КАЧКОВСЬКОГО” В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Досліджуються організаційні засади діяльності місцевих осередків культурно–просвітнього “Товариства ім. М. Качковського” у Східній Галичині упродовж окресленого періоду. Інституція належала до московфільського табору. Вона мала на меті поширення просвіти, грамотності та знань серед широкого загалу. Висвітлено процес відновлення й діяльності місцевих осередків інституції. “Товариство ім. М. Качковського” заснувало низку філій, читалень, книжкових крамниць. Показано розвиток організаційних засад діяльності місцевих осередків інституції в міжвоєнний період. Доведено вплив “Товариства ім. М. Качковського” на суспільно–політичне та культурно–просвітнє життя галицьких українців.

Ключові слова: Східна Галичина, “Товариство ім. М. Качковського”, московфільство, організаційні засади, філія, читальня.

Досліджувана тема є актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати організаційні засади діяльності місцевих осередків московфілів у Східній Галичині крізь призму культурно–просвітницької діяльності “Товариства ім. М. Качковського”. У публікації відображено питання заснування філій, читалень інституції, а також організація їх діяльності й функціонування.

Мета статті – дослідити організаційні засади діяльності місцевих осередків “Товариства ім. М. Качковського” у міжвоєнний період.

Аналіз вивчення проблеми показав, що для досягнення поставленої мети необхідно розв’язати такі завдання: проаналізувати передумови відновлення місцевих осередків товариства у Східній Галичині; дослідити структурні складові інституалізації організації “Товариства ім. М. Качковського” у міжвоєнний період; простежити загальні тенденції й особливості розвитку організаційних засад діяльності місцевих осередків товариства та охарактеризувати його вплив на культурно–просвітнє життя Східної Галичини.

Об’єктом дослідження є культурні, просвітні процеси міжвоєнного періоду в контексті діяльності галицького московфільства.

Предмет дослідження – основні тенденції розвитку організаційних засад діяльності місцевих осередків

“Товариства ім. М. Качковського” в культурному житті Східної Галичини у досліджуваній період.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1919 р., коли було відновлено діяльність окремих місцевих осередків “Товариства ім. М. Качковського” – до початку Другої світової війни (1939 р.).

За період вивчення історії організаційних засад діяльності місцевих осередків товариства у Східній Галичині в міжвоєнний період, дослідниками опубліковано незначну кількість праць, в основному науково–популярних. Зокрема, В. Ваврик у своїй праці [1, с. 7–16] частково торкнувся проблеми організаційних засад діяльності філій і читалень “Товариства ім. М. Качковського” упродовж 1924–1929 рр. Окремі аспекти організації роботи місцевих осередків інституції аналізував М. Андрусак [2].

А. Камінський [3] досліджував вплив московфільських організацій на культурно–просвітнє життя Східної Галичини у міжвоєнний період.

Безпосередньою джерельною базою роботи є сукупність документів і матеріалів державних архівів України. Основна маса архівних даних про організаційні засади діяльності місцевих осередків товариства в Східній Галичині знаходиться у фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Львові – фонд 182 “Товариство ім. М. Качковського, м. Львів. 1876–1939 рр.” [4–5].

Незначна кількість архівних матеріалів зберігається у Державному архіві Тернопільської області – фонд 231 “Тернопільське повітове староство” [6].

Неабияку цінність представляють також матеріали наукової бібліотеки Львівського державного університету ім. І. Франка, бібліотеки Інституту Українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України у м. Львові, Тернопільської обласної наукової універсальної бібліотеки.

Певна частина інформації, що стосується досліджуваної проблеми, подана в таких міжвоєнних українських періодичних виданнях, як: “Свобода” [7], “Нова Зоря” [8], “Наука” [9–11], “Громадський Голос” [12].

Філії та читальні “Товариства ім. М. Качковського” розпочали відновлювати свою діяльність у Східній Галичині, одразу ж після виходу рескрипту польського намісництва від 6 квітня 1919 р. Польське законодавство дозволяло українцям відновлювати окремі довоєнні культурно–просвітні організації [2, с. 5].

Статут “Товариства ім. М. Качковського” від 1 листопада 1928 р. був базовим документом, який чітко встановлював правові аспекти діяльності його філій та читалень (§ 24–32). Виходячи із його положень, керівництво читалень складалося із голови, його заступника, секретаря, касира і бібліотекаря (§ 29). У документі погоджувалася черговість засідань, зокрема з’їзду делегатів та загальних зборів, серед яких виділялися так звані “урочисті”, на яких могли бути присутні усі члени товариства, їх родичі або близькі (§ 30). Метою таких зібрань було, з одного боку, повідомити зібрану громаду про діяльність інституції, заслухати пропозиції та побажання до роботи з’їзду делегатів і Центрального виділу [1, с. 9].

Кожен місцевий осередок товариства підпорядковувався законодавчим нормам міжвоєнної Польщі. У цьому контексті слід згадати “Закон про товариства” від 27 жовтня 1932 р. Виходячи з даного документу, кожний виділ місцевої філії або читальні організації був зобов’язаний вести спеціальну книгу протоколів своїх засідань та загальних зборів, а також додавати списки усіх своїх членів за встановленим зразком. Зокрема: особи, які наділялися правом присутності на зборах читальні (діти віком 14–18 рр., які залучаються до культурно-просвітницької роботи всередині товариства за згодою батьків чи опікунів); особи, з правом голосу (безпосередні члени інституції віком 18–21 рр.); особи, з правами голосу і вибором у члени правління (члени товариства, віком понад 21 р.). Водночас, польське староство володіло правом ревізії архівного фонду осередку інституції, “з правом на його опрацювання” [11, с. 16–17].

У відповідності до “Закону про товариства”, Центральний виділ “Товариства ім. М. Качковського” розробив і запровадив свою внутрішню документацію. Насамперед були підготовлені документи, що визначали основні засади роботи філій та читалень. Наступним кроком у проведенні організаційної роботи в місцевих осередках інституції, було запровадження для кожної філії і читальні так званої “Книги членів”. У останній вівся облік членів, їх категоризація та інше [4, арк. 24].

Організаційні засади роботи місцевих осередків інституції також регламентувала “Інструкція для заснування читалень “Товариства ім. М. Качковського” на території, яка відійшла від Росії до складу Польської Речі Посполитої”. У документі було відображено ряд вимог до відкриття нової читальні організації. Зокрема, у канцелярії Центрального виділу товариства потрібно було придбати не менше чотирьох примірників статуту (вартість одного статуту дорівнювала 2 злотих). При цьому, три примірники повинні бути надруковані польською мовою, а один – “русскою” (для внутрішнього користування) [3, с. 19]. Усі примірники статуту мали бути підписані не менш, як десятьма членами читальні. Засновниками осередку могли бути лише ті особи, які досягли повноліття та мешкали у місцевості, де відкривалася читальня. Готові документи надсилалися очільнику громади або нотаріусу, які їх завізували. Після цього голова читальні писав заяву до місцевого староства з проханням надати дозвіл на реєстрацію осередку товариства. Староста упродовж трьох тижнів з часу отримання і перевірки документів надсилав їх у адміністрацію воєводства. Останнє вирішувало надавати дозвіл на відкриття читальні чи навпаки, відмовляти у її реєстрації [6, арк. 11].

Виходячи з “Інструкції для заснування читалень товариства”, усі його читальні повинні були мати власну бібліотеку. У читальні обов’язково мала вестися книга абонементу, яка містила перелік читачів, які за символічну оплату отримували можливість брати книги додому на обумовлений термін. За умови втрати книги боржнику потрібно було замінити її рівнозначною за змістом книгою або компенсувати її вартість. Оплата за користування абонементом здійснювалася у касі читальні [10, с. 35].

Бібліотечні фонди комплектувалися, як за рахунок подарунків членів товариства, так і за кошти читацької каси й жертводавців. Гострою була також проблема з фаховим рівнем працівників, які займалися організацією й впорядкуванням фондів бібліотек при читальнях [10, с. 36].

Діяльність філій і читалень інституції також регламентувала “Інструкція для читалень і філій “Товариства ім. М. Качковського”. Серед основних організаційних документів, якими керувалися читальні, була “Інструкція для управи читалень “Товариства ім. М. Качковського”, які діють за статутом інституції, затвердженого рескриптом Львівського Воєводства від 2–го серпня 1929 р.”. У пропонованому документі зазначалися умови створення читалень, їх основні функції, а також розписувалися поетапні рекомендації щодо розгортання їх діяльності в Східній Галичині [4, арк. 31].

Черговим нормативним документом, що скеровував організаційні засади діяльності місцевих осередків інституції була “Інструкція Центрального виділу “Товариства ім. М. Качковського” у справі ведення опису книг у бібліотеках читалень і філій організації”. У ній зазначалося, що за місцевими бібліотекарями закріплювалася робота по обліку та інвентаризації фондів бібліотек. Останні повинні були ретельно фіксувати надходження книг до фонду та зазначати усі елементи бібліографічного опису, зокрема: автора, назву, видавництво, місце видання, рік, кількість томів, примітки тощо. Дотримання вимог цієї інструкції покладалося на канцелярію товариства [2, с. 14].

Отже, організаційні засади діяльності місцевих осередків “Товариства ім. М. Качковського” чітко регламентувалися низкою документальних актів як Другої Речі Посполитої, так і Центрального виділу інституції. Чітко прописані умови діяльності й функціонування філій і читалень товариства у Східній Галичині, забезпечили йому порівняно ефективну культурно-просвітницьку діяльність упродовж 20–30-х рр. XX ст.

Список використаних джерел

1. Ваврик В. Справка о русском движении въ Галичинѣ съ библиографіей за 1929 годъ / В. Ваврик. – Львовъ: Тип. Ставропиг. Ин-та, 1930.
2. Андрусак М. Генеза й характер галицького москвофільства / М. Андрусак. – Прага, 1941. – 19 с.
3. Камінський А. Синтеза українства і руськості / А. Камінський. – Львів: накладом автора, 1937. – 35 с.
4. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф.182 (Товариство ім. М. Качковського). – Оп.1. – Спр.276 (Протоколи, газетні повідомлення та інші матеріали про відновлення та діяльність читальні в с. Грушів, 1922–1938 рр.). – 83 арк.
5. Там само. – Спр.297 (Звіт про сплату членських внесків членами товариства в Станіславові, 1922–1930 рр.). – 55 арк.
6. Державний архів Тернопільської області. – Ф.231 (Тернопільське повітове староство). – Оп.1. – Спр.71 (Листи членів та прихильників товариства Тернопільської філії “Общества ім. М. Качковського” до Центрального виділу, 1928–1936 рр.). – 39 арк.
7. З москвофільського табору // Свобода. – 30 грудня 1933. – С.3–7.
8. Москвофіли і українці // Нова Зоря. – 21 серпня 1934. – С.3–5.
9. Новий уставъ Общества – его значеніе и читальни им. Михаила Качковскаго // Наука. – 1929. – №3. – С.19–20.
10. Привикаймо до порядку в читальнях // Наука. – 1933. – №2/3. – С.34–36.
11. “Закон о обществахъ (незаробковыхъ товариствахъ и

інструкція для філій і читалень) від 27 жовтня 1932 р.” // Наука. – 1933. – №1. – С.16–17.

12. Бережанський В. Нові розбивацькі спроби москвофілів / В. Бережанський // Громадський Голос. – 26 травня 1934. – С.3–7.

References

1. Vavrik' V. Sprawka o russkom dvizhenii w Galichini s bibliografiej za 1929 god / V. Vavrik'. – Lvov': Typ. Stavropig. In–ta, 1930.

2. Andrusyak M. Genesa j character halyskoho moskvoilstva / M. Andrusyak. – Praga, 1941. – 19 s.

3. Kaminskyj A. Synteza ukrai'nstva i rus'kosti / A. Kaminskyj. – L'viv: nakladom avtora, 1937. – 35 s.

4. Centralnyj derzhavnyj istorichnyj archiv Ukraï'ny, m. Lviv. – F.182 (Tovaristvo im. M. Kachkovskogo). – Op.1. – Spr.276 (Protokoly, gazetni povidomlennja ta in. materialy pro vidnovlennja ta diyalnist' tschytal'ni v s. Grushiv, 1922–1938 rr.). – 83 ark.

5. Tam samo. – Spr.297 (Zvit pro splatu tschlen's'kych vneskiv tschlenamy tovarystva v Stanislavovi, 1922–1930 rr.). – 55 ark.

6. Derzhavnyj archiv Ternopil'skoi' oblasti. – F.231 (Ternopil's'ke povitove starostvo). – Op.1. – Spr.71 (Lysty tschleniv ta prychyl'nykiv tovarystva Ternopil'skoi' filii) “Obshestva im. M. Kachkovskogo” do Tsentral'nogo vydily, 1928–1936 rr.). – 39 ark.

7. Z moskovs'kogo taboru // Svoboda. – 30 grudnja 1933. – S.3–7.

8. Moskvophily i ukrai'nci // Nowa Zorja. – 21 serpnja 1934. – S.3–5.

9. Novyj ustav Obshestva – ego znatschen'je i tschytal'ny im. Mychaila Katschkovskogo // Nauka. – 1929. – №3. – S.19–20.

10. Pryvykajmo do porjadku w tschytal'njach // Nauka. – 1933. – №2/3. – S.34–36.

11. “Zakon o obshestvach' (nezarobkovych towarystwach i instrukcija dlja fylj i tschytalen'ny) vid 27 shovtnja 1932 r.” // Nauka. – 1933. – №1. – S.16–17.

12. Berezhans'kyj V. Novi rozbyvats'ki sprobi moskvofiliv / V. Berezhans'kyj // Gromads'kyj Golos. – 26 travnja 1934. – S.3–7.

Lukashiv V. Ja., candidate of Historical (Ukraine, Ternopil), terr87lukaschiw@gmail.com

Organizational principles of “Association named after M. Kachkovsky” in eastern Galicia in the interwar period

Investigates the organizational principles of the activities of cultural and educational “Association named after M. Kachkovsky” in Eastern Galicia during the appointed period. Institution belonged to moskvoilsti camp. It was intended to spread education, awareness and knowledge among the general public. The process of recovery and of the activities of the institution. “Association named after M. Kachkovsky” established a number of subsidiaries, reading clubs, bookshops. The development of organizational principles of the activities of the institutions in the interwar period. The influence of “Association named after M. Kachkovsky” the socio-political, cultural and educational life of Galician Ukrainian.

Keywords: Eastern Galicia, “Association named after M. Kachkovsky”, moskwophilist, organizational principles, Branch, reading.

Лукашич В. Я., кандидат исторических наук (Украина, Тернополь), terr87lukaschiw@gmail.com

Организационные основы деятельности местных ячеек “Общества им. М. Качковского” в Восточной Галиции в межвоенный период

Исследуются организационные основы деятельности местных ячеек культурно-просветительного “Общества им. М. Качковского” в Восточной Галиции в течение очерченного периода. Организация принадлежала к москвофильскому лагерю. Она имела целью распространения просвещения, грамотности и знаний среди широкой общественности. Освещен процесс восстановления и деятельности местных ячеек институции. “Общество им. М. Качковского” учредило ряд филиалов, читален, книжных магазинов. Показано развитие организационных основ деятельности местных ячеек институции в межвоенный период. Доказано влияние “Общества им. М. Качковского” на общественно-политическую и культурно-просветительную жизнь галицких украинцев.

Ключевые слова: Восточная Галиция, “Общество им. М. Качковского”, москвофильство, организационные основы, филиал, читальня.

* * *

UDK 93/94.00176(47+57)

Saltan N. M., candidate of historical sciences, associate professor of the Department of the Humanities, Kharkiv State Academy of Physical Culture (Ukraine, Kharkiv), N_Mahiboroda@rambler.ru

THE SOVIET SOCIETY OF 20'S – EARLY 30'S OF 20TH CENTURY IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF MODERNIZATION

Acting as the creators of a new world, the Bolsheviks sought to unmake archaic foundations of traditional society, creating the conditions for a communist future. The complex of social changes had the character of the partial modernization and was characterized by several features. External borrowings became the source of changes, although these borrowings could not be successfully implemented without the spiritual, mental and political conditions in the Soviet society. On the one hand, it was the ideological proximity of the Bolshevism and the patriarchal consciousness of the Soviet people, and on the other – the consolidation of the Stalinist totalitarian regime in the country. Inorganic character of social transformations was connected with a response to external challenges. It identified the specific direction of development: to achieve technical and technological level of Western countries. Mobilization of own efforts became the mechanism of development and the pace of development acquired dynamic character since the second half of 20-ies of 20th century.

Keywords: the theory of modernization, the partial modernization, criteria of social development, the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Progressiveness of development is one of the foundation stones in the history of social thought. The speed of transformations, which cover the society, increases proportionally with its age. President of the International Sociological Association P. Shtompka emphasizes that: “The changes – so obvious feature of social reality, that any social scientific theory, whatever its initial conceptual position is, sooner or later must approach this issue” [12, p. 12]. In our view, it is appropriate to use the theory of modernization, based on the opposition of the traditional society to new one, to detect changes in social development.

In Ukrainian historiography the term “modernization” is used to identify a particular historical period, specifically the 20's – 30's of 20th century, a characteristic feature of which was the introduction of market elements, transformation of the industry into the driving force of the Soviet economy etc. Modern philosophical thought considers modernization not as the synonymous for progressive social changes in a separate chronological or geographical region, but, above all, as a complex social, political, economic and cultural transformations that began in the West in the 16th century and reached its peak in the 19th – 20th centuries. Its characteristic features are: the establishment of industry as a major source of development, the market, the urbanization, the high social mobility, attracting masses to education, the democracy; the culture that emphasizes the value of science, knowledge and achievements of others.

Modern historians refused the rigid orientation only on European style of social evolution, they acknowledged civilization differences for possible source of the progress. It gave the opportunity to talk about a special way of development, through which the Soviet society came during the last century.

Considering the global historiographic thought of 20th – 21st century, two key concepts of civilization development and modernization of the territories of the former Russian empire can be identified. One of them is the “European”, which considered the establishment of European values and institutions in society [7]. The second one – “dualistic”,